
THE LABOR SCHOOL – THE BULGARIAN ECHO

Svetlana Nikolaeva

South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad 2700, Bulgaria snicolaeva@abv.bg

Abstract: The idea of the training and the educational role of labor finds new sounding in the end of the XIX century and the beginning of the XX century. The movement for the labor school contains the most important deeds of pedagogical innovation in the considered period. It is interesting how the Bulgarian pedagogical community adopts the new ideas? How do these ideas pervade and are accomplished in the Bulgarian educational practice?

Keywords: labor school, manual work, labor education

ТРУДОВОТО УЧИЛИЩЕ – БЪЛГАРСКИЯТ ОТГЛАС

Светлана Николаева

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград 2700, България snicolaeva@abv.bg

Резиме: Идеята за обучаващата и възпитателната роля на труда намира намира ново звучене в края на XIX и началото на XX век. Движението за трудовото училище съдържа в себе си най-важните прояви на педагогическото новаторство в разглеждания период. Интерес представлява как българската педагогическа общност възприема новите идеи? Как тези идеи проникват и се осъществяват в българската образователна практика?

Ключови думи: трудово училище, ръчен труд, трудово възпитание.

Новите идеи, свързани с трудовото училище са резултат от новото отношение, от новите форми и състояние на стопанството, обществото и държавата. Деветнадесети век се характеризира с открития, развитие на техническите науки и изкуството, което води до промени в икономическия, обществен и държавен живот на хората много по-силно отколкото в средните векове. Тези промени намират отражение в областта на педагогиката – формулират се нови цели, определят се нови задачи и методи на възпитанието и образованието. Българската педагогическа общност приема тези идеи и те проникват в българската образователна практика. Г. Дочев, Хр. Негенцов, Е. Сърчаджиев, В. Йорданов, С. Омарчевски, М. Герасков и други български учени и учители разпространяват, анализират и въвеждат идеите на трудовото училище в България. Интерес представлява какво е отношението на българската образователна общност и какво се прави по този въпрос?

Внимание заслужава труда на Г. Дочев – „Трудово обучение“, отпечатан през 1912 г. В началото прави анализ на идеята за трудовото училище в Америка и Германия и други европейски страни. Подчертава се приносът на психологията в изследването на детското развитие и ориентиране на възпитанието и обучението съобразно възможностите на детето. В почти всеки по-голям американски град има психологическа лаборатория, в която се изследват психологическите новости от теорията и практиката. Дочев положително се изказва за стремежа на американските учени да прилагат в образованието педагогическите идеи, които възникват в Европа. Установява се, че за кратко време „във всички видове американски училища теоретичното обучение е свързано с практически занятия; това що се научи по теория, прилага се на практика; онова пък що дава практиката, се стремят учениците да обосноват теоретически“. (Дочев, 1912:6-7) За успеха във въвеждането на трудовото обучение в американските училища се изтъква приносът на Джон Дюи, който е професор в университета „Колумбия“ в Чикаго. Г. Дочев излага накратко основните идеи на Джон Дюи в неговия труд „Училището и обществото“. Така българските читатели в началото на XX век имат възможност да се запознаят с образователната практика, подчинена на идеите на трудовото училище в различните страни. Г. Дочев констатира, че в последно време най-силно е развит педагогическият интерес към трудовото училище в Германия. В труда си излага отделните направления в педагогическото реформаторско движение, свързани с трудовото училище в Германия. Накратко описва приносите на Х. Литц и А. Пабст за въвеждане на трудовото обучение в немските училища. През 1881 г. в Германия се основава „Немска дружба за ръчна работа и трудово обучение“, която има клонове в цяла Германия. За пропагандиране и реализиране на целите си дружеството в Лайпциг се организират семинари за учители по ръчна работа и трудово обучение. Дружеството издава и списание „Трудово училище“. Идеите на д-р Пабст

претърпяват развитие – отначало той е иска да въведе ръчната работа в немското училище поради социални причини: да се сдобие Германия с добри и сръчни работници, а малко внимание се обръща на възпитателното и образователно значение на труда. По-късно той вече изразява следното мнение – „Ние искаме да се въведе ръчната работа в училището като един фактор, който развие детската воля. Но не искаме да я въведем изкуствено – като нов учебен предмет само; искаме да бъде тя в училището; тя принадлежи по вътрешната си същина в организма на модерното училище, в училището на самодейността, в трудовото училище“. (Дочев, 1912:12) Друг голям принос за развитието на трудовото училище в Германия принадлежи на Г. Кершенщайнер. Той реализира идеите си в общообразователните и допълнителни училища в Мюнхен. Ръчната работа е въведена почти във всички учебни години задължително. Засилено е обучението по природните науки и рисуване. Подчертава се заслугата на Кершенщайнер за организиране на материалната база, необходима за трудовото обучение на учениците. Във всяко общообразователно и допълнително училище са оборудвани работилници, лаборатории, кабинети по химия и физика, училищни градини. Според Кершенщайнер задачата на обществените училища е да създадат полезни граждани, които да познават своите и на своя народ задачи, да притежават сила и воля да работят за реализирането им. Г. Дочев спира вниманието си и върху възгледите на Хуго Гаудинг върху трудовото училище. Той смята, че самостоятелната работа на ученика трябва да бъде онази форма на дейност, която определя характера на училището и на обучението. Според Гаудинг „в трудовото училище ученикът трябва през всичкото време на обучението да бъде самодееен: самодееен при поставяне на целите на урока, самодееен при хода на обучението, самодееен при добиването на резултати от даден урок“. (Дочев, 1912:13) Гаудинг се противопоставя на Кершенщайнер като посочва, че възпитанието на полезни граждани е само част от общата цел на училището. Гаудинг дава предимство на духовното образование. Не е против практическото образование, но според него то трябва да служи на духовното образование. Той е съгласен, че „от високо значение е ръчната работа за добиване конкретно познание. Техническата работа учи децата да наблюдават и да мислят конкретно. Необходимо е да се развива и тялото и да се издигне до творческа самодейност, както и духа. (Дочев, 1912:14) Идеите на Гаудинг се подкрепят от членовете на „Немския съюз за училищна реформа“ и от „Немския учителски съюз“. Втората част от труда на Г. Дочев засяга дидактически проблеми на трудовото обучение. Разглежда основите на трудовото обучение, принципите и средствата, значението на експерименталната дейност в учебния процес, спецификата на учебния процес при трудовото обучение. Българският автор не само информира педагогическата общност за развитието на идеите за трудово училище, но посочва и конкретни стъпки, чрез които да се внедрят в българското училище. Авторът си дава ясна сметка, че въвеждането на новите идеи в българското училище се изисква последователен труд, държавна подкрепа, съответната подготовка на учителите и по-добра училищна обстановка.

През 1921 г. Христо Цанев издава труд, озаглавен – „Трудова школа и държавна отговорност по образованието“. Авторът прави обстоен анализ на състоянието на образователното дело в България. Не липсват и сравнения с образованието в други страни, които дават по-точна картина къде се намираме ние и по-ясно се открояват проблемите, които трябва да се решат. Авторът е категоричен, че подготовката на учениците за живота не може да се осъществи, ако не мине през училището на труда. В това училище: „а) трудът запознава ученика непосредствено с предметите и явленията, с обществото и отношенията между хората, развива неговите наблюдателност, творческа фантазия и правилна мисъл; б) извиква към живот социалните и алтруистически чувства, солидарността, чувствата ред, отговорност и др.; в) трудът дисциплинира, развива инициатива, самодейност и самостоятелност в работата, сформирова цялостна личност и помага за изработването на морален характер. Явно е от това, че ученикът, като работи физически, работи и психически: или научава нови знания от ползата и от хората, или пък прилага на дело свои идеи, чувства, желания и следователно човек може да се учи работейки, защото най-добре се знае онова, което минава не само през сетивата и мозъка, а и през мускулите и особено през онези на ръката“. (Цанев, 1921:51) Цанев спира вниманието върху две от причините, които затрудняват осъществяването на въвеждането на труда в българското училище, а именно – финансовите средства за построяване и обзавеждане на необходимата материална база и подготовката на учителите. Цялостната реформа трябва да се ръководи от държавата, тя трябва да осигури заеми от банките. Авторът предлага войската да се включи в строителните дейности. Отбелязва, че нашата войска в мирно и военно време е строила пътища, казарми, клубове, обработвала е градини и др., а не е помагала или правила училища. Общините и държавата да се задължат да осигурят безплатно терени за строителство. Като най-важна и най-трудна задача се определя подготовката на необходимия педагогически персонал. За тази цел се препоръчва „своевременно да се изпрати нужното число лица, имащи висше образование и отличаващи се с трудолюбие, ерудиция, знания и организаторски талант,

които да идат из Европа и особено в Америка, за да изучат на самите места организацията на онези училищни заведения, които имат прилика с трудовата школа“ (Цанев, 1921:101)

През 1926 година Х. Негенцов определя трудовото училище като най-важната проява на „съвременното педагогическо новаторство“. Българският педагог прави заключението, че трудовото училище е „добило характер на широко реформено течение, то прониква вече по всички посоки в образователната практика на настоящето, сбира около себе си безброй привърженици и буди във всички страни големи надежди за бъдещето“. Отбелязва се, че „бързите и широки пристъпи, които идеята за трудовото училище прави след войните в практическата работа на училището, изпревариха теоретическото вдълбочаване и изясняване на основните проблеми“ (Негенцов, 1926: 405) Въвеждането на идеите за трудовото училище в практическата училищна дейност доказва необходимостта от промяна, особено силно след Първата световна война. Р. Зайдел и Г. Кершенщайнер застъпват по-обстойно социалнопедагогическите основания за трудово училище. Крайно необходимо е всеки, който върши известна работа да има съзнанието, че работи за обществото и е важен фактор в човешкото общество е мнението, което се споделя и от двамата автори.

Редакцията на списание „Учителска мисъл“ през 1926 г. кани Роберт Зайдел да напише статия върху настоящето и бъдещето на трудовото училище. Поканата е във връзка със седемдесет и пет годишнината на автора. Неговите педагогически идеи не са непознати на българските педагози. Две години по-рано е преведена и отпечатана неговата студия „Бъдещото училище – трудово училище“. От европейската педагогическа общност той е определян като баща на идеята за трудовото училище. Идеята за трудовото училище се ражда последната четвърт на деветнадесети век в Швейцария. Роберт Зайдел през 1884г. в Цюрих се обявява против философско-педагогическата догма за нагледността като „абсолютен фундамент на всяко познание и като върховно начало на обучението“ (Зайдел, 1926:459) Той се застъпва за ръчния труд „като основен камък на образованието“ (Зайдел, 1926:459) През 1885 г. Зайдел издава съчинението си „Трудовото обучение – една педагогическа и социална необходимост, същевременно критика на възраженията, повдигната срещу него“. В него той развива мисълта, че „производителният ръчен труд е по-богат, по-дълбок и по-бистър извор на познанието, отколкото нагледността, и че той е най-доброто и незаменимо средство за физическото, техническото, художественото, духовното, обществено-политическото и моралното образование и възпитание“ (Зайдел, 1926:460) Съчинението на Зайдел се посреща от европейските педагози като такова, което открива нови хоризонти пред образованието. Трябва да се отбележи, че по това време в Германия има силни положителни нагласи в полза на обучението по ръчна работа като средство за подпомагане и съживяване на домашната промишленост и занаятите. Движението за образователен и възпитателен ръчен труд се поставя на по-дълбока основа и се определят нови цели. Идеята за трудовото училище намира прием в много европейски страни, защото обществените и държавни потребности подтикват към тази училищна реформа. Вьудошевен от приема и разпространението на идеята за трудово училище Зайдел оптимистично заявява – „Истинската народна свобода може да се изгради само върху труда на всички граждани, затова всички трябва да бъдат възпитани към труд. Обществото на народите закриля труда и трудящите се и то ще може да успее само, ако всеки народ се възпита и образова в мирен труд“ (Зайдел, 1926:460)

Необходимо е да се изтъкнат реформаторските моменти в образованието на земеделското правителство в България (1919-1923 г.). Проведените мероприятия за поставянето на учебното дело върху трудови начала са в духа на схващането за трудовото училище. Министър Стоян Омарчевски заедно със своя екип прави смела реформа да премахне книжния характер на общообразователното училище и да го превърне в активно, трудово. С. Омарчевски при внасянето на законопроекта за народната просвета отново излага схващанията си за трудовото обучение. „Как ние искаме да научим ученика на труд без да може той да добие най-елементарни сръчности още като ученик в прогимназията или средното реално училище, или в гимназията... Трудът, който ще употреби ученикът в гимназията за изнамиране на науката, която му е нужна шу му даде ония диспозиции, ония сръчности и наклонности, които ще му дадат възможност, когато влезе в живота, по-лесно да се сдобие с познанията, които няма в учебника.“ (Велев, 1977:124) От това се разбира, че възпитанието в труд, не се разбира той само като физически, но и като труд за развитие на мисленето и волята. По-широкото схващане на трудовото обучение се свързва с необходимост от изучаване на природо-математическите учебни предмети и свързване на усвоените знания със живота. Определянето на задачите на образованието, според Омарчевски, трябва да произтичат и да са съобразени с основната държавна дейност – „изграждане на благосъстоянието народно, подобрене на народния поминък и хал“ (Омарчевски, 1920:27-28) Въвеждането на трудови седмици и полудни в българското училище можем да определим като ценно педагогическо наследство. В учебните планове на българските училища са включени

две трудови седмици през учебната година и един трудов полуден седмично. Извършваната трудова дейност от учениците е в тясна връзка с изучаваните дисциплини.

В Европа се провеждат форуми, свързани с трудовото училище. През 1886г. в Берн се организира „Швейцарско дружество за ръчна работа“. Във Франция със закон от 1882г. във всички основни училища се въвежда ръчна работа. Там се провеждат и два международни учителски конгреса, свързани с трудовото училище Трудовото обучение в смисъл на ръчна дейност се определя като важна област от трудовото училище от представителите на това реформаторско течение. Организирането на курсове по ръчна работа се установява като трайна форма за запознаване на учителите с педагогическите идеи и практическото им приложение в училище. Най-често такива курсове с учители от Европа се организират в Германия и Швейцария. В тях участват и учители от България, командировани от Министерството на народното просвещение. В книга II на „Известия за командировките на Министерството на народното просвещение е поместен доклада на Е. Сърчаджиев – учител в Кюстендилското педагогическо училище, относно едномесечното му участие в деветнадесетия курс по ръчна работа, който е проведен от 4 юли 1904 г. в гр. Биенне, Швейцария. Учителите от България, които се изпращат на специализация в чужбина са задължени след приключването ѝ да представят доклад пред министерството и да споделят натрупания опит чрез статии в педагогическия печат, открити уроци, записки, сказки, курсове и други начини. Сърчаджиев в подробния си отчет описва обучението, което е минал в чужбина и изтъква ползата от него. Целта на организираната курс в Швейцария е: „а) да запознае участващите с възпитателното значение на училищната ръчна работа и с нейното съотношение към другите предмети на обучението; б) да запознае участващите с разните отдели на ръчната работа и да им даде методични упътвания за нейното преподаване; в) да даде практически сведения върху организацията на училищните работилници, инструменти и материали“. (Сърчаджиев, 1905:1) Опитът, който има авторът и новите впечатления му дават основание да посочи част от причините за неуспехите по въвеждането на ръчната работа в българското училище и да предложи дейности за подобряване на настоящото състояние. Следва да се отбележи, че ръчната работа като задължителен учебен предмет е въведена в нашите основни и средни училища със Закона за народното просвещение от 1892 година. Едно от предложенията на автора е да се възстановят ваканционните учителски курсове по ръчен труд в България, а учителите, които са овладели повече раздели от ръчната работа да се изпращат на специализация в чужбина. След завръщането си да се назначават за учители в средните училища.

Преждеждането и издаването на книги от чужди автори, свързани с трудовото училище се установява като една от възможностите за запознаване на учители и учени с постиженията и развитието на теорията и практиката по този проблем в другите страни. През 1921 г. в България е издаден труда на Д. Дюи и Е. Дюи – „Бъдещото училище“, 1931 г. – „Душата на възпитателя и проблемата на образованието на учителя“ от Г. Кершенщайнер, през 1924 г. излиза от печат труда на И. Кан – „Производителния труд в училището“, в превод на Л. Кандев и др. През 1925 г. е издадена на български език съкратен превод на книгата на А. Хергет – „Най-важните течения в съвременната педагогика“. Съкратения превод е озаглавен „Трудово училище“. Българският читател има възможност да се запознае подробно с отделните идейни течения, свързани с трудовото училище. Анализът, сравненията, които прави Хергет позволяват ориентиране в идейните замисли на отделните автори – Г. Кершенщайнер, А. Волф, Ф. Адлер, В. Щерн, Р. Зайдел, Х. Гаудинг, В. Лай, Д. Дюи и други. Независимо от различията в теоретичните постановки на авторите има два пункта, които ги обединяват. Това са самодейността във всички области и ръчната дейност на учениците. Имено това, което е общо е извоювало широко признание, много поддръжници и практическо приложение. „Същността на трудовото училище се състои в самостоятелната душевна дейност на ученика, в самостоятелното придобиване на знанията и в ръчната дейност като особено средство за образование“ е заключението на Хергет. (Хергет, 1925:20)

От направеното проучване могат да се направят следните изводи: Българската педагогическа общност е запозната с идеите на трудовото училище. Правят се конкретни стъпки за приложението им в нашето училище. Преводната литература също има значение за развитие на схващането за въвеждане на труда. Българските автори също имат приноси в тази посока. Анализиранието на тогавашното училищно дело и посочване на възможностите за внедряване на реформаторските идеи са ценен принос в историята на българското образование. Особено ярко се открояват образователните промени, които прави правителството на БЗНС в духа на трудовото училище. Обогастващи и стимулиращи са възможностите, които се предоставят на български учители и учени да се запознаят на място с осъществяването на трудовия принцип в училищата в чужбина.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Велев, А. (1977) Главни реформи на земеделското правителство.Трудовата повиност, аграрната и просветната реформа.С.
- [2] Герасков, М. (1920) Предпоставките за трудовото училище.- Съзнание, 7.
- [3] Дочев, Г. (1912) Трудово обучение – теория и практика. С.
- [3] Зайдел, Р. (1924) Бъдещото училище – трудово училище. С.
- [4] Зайдел, Р. (1926) Миналото, настоящето и бъдещето на идеята за трудовото училище. – Учителска мисъл, 8.
- [5] Негенцов, Х. (1926) Роберт Зайдел. – Учителска мисъл, 8.
- [6] Омарчевски,С. . (1920) Земеделският съюз и училището. С.
- [7] Сърчаджиев, Е. (1905) Деветнадесетият курс по ръчната работа в Виенне. – известия за командировките на Министерството на народното просвещение, кн.2
- [8] Хергет, А. (1925) Трудово училище. С.
- [9] Цанев, Х. (1921) Трудова школа и държавна отговорност по образованието. Пловдив